

НЕДОЛІКИ ТА ПЕРЕВАГИ НАВЧАННЯ У РАМКАХ ОНЛАЙН ФОРМАТУ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: АНАЛІЗ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

DISADVANTAGES AND ADVANTAGES OF LEARNING IN THE ONLINE FORM OF DISTANCE EDUCATION IN HIGHER EDUCATION: ANALYSIS OF PEDAGOGICAL EXPERIENCE

У статті висвітлені проблеми та позитивні аспекти власного практичного досвіду дистанційного викладання у формі онлайн, які систематизовані за групами: технічні, методичні, психологічні та медичні. Розглянуто низку перспективних можливостей даної форми навчання як в умовах закладу вищої освіти, так і з метою саморозвитку та самовдосконалення.

Висловлено переконання щодо того, що обмежуючим фактором в онлайн навчанні є відсутність можливості формувати вміння та навички (особливо із спеціальних дисциплін). Акцентовано увагу на тому, що змінилися вимоги і до навчальної діяльності здобувачів освіти. Успішне навчання в реальній аудиторії не завжди означає успішне навчання онлайн форматом.

Реалізація завдань онлайн навчання передбачає упровадження інноваційних освітніх технологій, відповідного методичного та дидактичного забезпечення, добору ефективної методики для окремих навчальних дисциплін. Відповідно, – це призвело до збільшення навантаження на науково-педагогічних працівників.

Як показав досвід, онлайн формат надає більше можливостей для навчальної взаємодії між викладачем і здобувачем освіти, а також між здобувачами освіти (і, навіть, з адміністрацією) із використанням численних месенджерів, відеочатів та інструментів, які можуть запропонувати дистанційне та змішане навчання. Персоналізований зворотний зв'язок має позитивний вплив на здобувача освіти, оскільки полегшує навчання, підвищує його практичну значущість й водночас рівень мотивації. За останній час попит на онлайн-навчання значно зріс і надалі буде зростати. Технології та методи, які застосовувалися на заняттях під час пандемії, будуть корисними і після відновлення ситуації. Можна сказати, що трансформована концепція освіти, в основі якої лежить онлайн-навчання, – нова норма сьогодні.

Ключові слова: дистанційна освіта, онлайн навчання, цифрова грамотність, методологічна культура, освітні інновації.

The article highlights the problems and positive aspects of their own practical experience of distance learning in the form of online, which are systematized by groups: technical, methodological, psychological and medical. A number of promising opportunities for this form of education both in terms of higher education and for self-development and self-improvement are considered.

There is a belief that the limiting factor in online learning is the lack of opportunities to develop skills (especially in special disciplines). Emphasis is placed on the fact that the requirements for the educational activities of students have changed. Successful learning in a real audience does not always mean successful learning online.

Implementation of online learning tasks involves the introduction of innovative educational technologies, appropriate methodological and didactic support, selection of effective methods for individual disciplines. Accordingly, this has led to an increase in the burden on research and teaching staff.

Experience has shown that the online format provides more opportunities for learning interaction between teacher and learner, as well as between learners (and even with the administration) using numerous messengers, video chats and tools that can offer distance and blended learning. Personalized feedback has a positive effect on the learner, as it facilitates learning, increases its practical significance and at the same time the level of motivation. Recently, the demand for online learning has grown significantly and will continue to grow. The technologies and techniques used in the pandemic classes will be useful after the situation recovers. It can be said that the transformed concept of education, which is based on online learning, is a new norm today.

Key words: distance education, online learning, digital literacy, methodological culture, educational innovations.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/44/2.17>

Полудьонна Н.С.,

канд. психол. наук, доцент,
професор кафедри філософії права
та юридичної логіки
Національної академії внутрішніх справ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Сучасне суспільство зазнало випробовування, що вплинули на усі сфери життєдіяльності, у тому числі й на сферу освіти. Це справді непросто – різко почати жити в абсолютно нових умовах та тотальних обмеженнях. Пандемія призвела до серйозних структурних змін й у закладах вищої освіти, зумовлених необхідністю зміцнення бренду, розвитком нових технологій навчання, пред'явленням нових

вимог до кваліфікації науково-педагогічних працівників. Аналіз цих змін дають нам уявлення про те, як освіта може змінитися на краще – і на гірше у довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які опирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття.

Дистанційна технологія як форма організації навчального процесу в системі вищої освіти не

є новою. В Україні нормативно закріплено поняття «дистанційна освіта» [1, ст. 9, п. 4]. Досі тривають дискусії щодо того, де уперше з'явилося дистанційне навчання Н. Полудьонна [2, с. 96]. Останнім часом активізувалися публікації в Україні з оглядом нормативно-організаційних (А. Лукашенко), організаційно-методичних (В. Биков, Ю. Жук, І. Підласий, С. Мигович, В. Олійник, О. Овчарук), компетентнісних (А. Олешко, О. Ровнягін, В. Годз), мотиваційних, виховних проблем онлайн форми дистанційного навчання [2; 4; 5; 6; 7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дійсно, дистанційний онлайн формат навчання став необхідним ресурсом для здобувачів освіти у всьому світі. Для багатьох закладів даний формат є абсолютно новим способом навчання. Вимушений перехід до онлайн навчання загалом відповідає тенденціям розвитку сучасного інформаційного суспільства, але потребує глибокого аналізу проблем та недоліків.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Спроба класифікації зазначених проблем становить мету цієї роботи, а саме: здійснити аналіз особливостей, переваг, труднощів та перспектив онлайн навчання в Україні у сучасних умовах за результатами власного педагогічного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Науково-педагогічні працівники підійшли до нової форми онлайн навчання з різним ступенем ентузіазму. Внаслідок чого якісний рівень реалізації педагогічних задач залежав від їх індивідуального творчого потенціалу і, зокрема, від методологічної культури і цифрової грамотності. Суб'єктивні та об'єктивні проблеми, які породжують недоліки онлайн навчання можна об'єднати у кілька груп. Розглянемо їх докладніше.

Технічні проблеми.

Сьогодні дуже захоплюючий час для технологій в освіті. Онлайн-програми пропонують технологічні навчальні середовища, які розширюють можливості та можуть забезпечити освіту найвищої якості за допомогою різноманітних форматів та методів. Тому було б легко стверджувати, що онлайн-освіта доступна для більшості людей. Хоча досвід показав (це було очевидно), що не усі навчальні заклади технічно підготовлені до роботи в онлайн форматі. Оскільки задля реалізації онлайн-програми потрібні ресурси не лише у закладах вищої освіти, а й у її здобувачів та науково-педагогічних працівників. Так, відсутність персональних комп'ютерів, сучасних смартфонів та зовнішніх умов для навчання, зменшує його ефективність. Крім цього, незважаючи на стрімке зростання технологічних можливостей, показники комп'ютерної грамотності все ще далекі від досконалості.

Ще одна ключова проблема онлайн-занять – підключення до Інтернету. Незважаючи на те, що за останні кілька років проникнення Інтернету різко зросло, у невеликих містах і містечках стабільне з'єднання з пристойною швидкістю є проблемою (виникають проблеми й з постачанням електричної енергії). До того ж, не у всіх є можливість підключення до мережі Інтернет за відсутності відеокамери чи мікрофона (а часом і коштів на це).

Методичні проблеми.

Науково-педагогічний персонал закладів вищої освіти теж зазнав проблем з переходом до дистанційного навчання, оскільки пандемія зумовила необхідність застосування найбільшої та найшвидшої трансформації педагогічної діяльності (методики викладання і методики оцінювання). Звідси – вимоги до методики викладання та педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників, їх комп'ютерної грамотності.

Ситуація ускладнюється тим, що відсутній досвід, а відповідно, методичні рекомендації щодо такого навчання. Науково-педагогічні працівники шляхом спроб і помилок шукали способи оптимізації онлайн занять, оскільки методика викладання в реальній аудиторії не перетворюється на успішну онлайн-програму, де парадигми освіти та навчання дуже відрізняються. Через те, що викладачі трансформують свої навчальні дисципліни, щоб повністю скористатися перевагами онлайн-формату, варто й трансформувати методику викладання з переважанням активних й інтерактивних методів. Однозначно – традиційним аудиторним лекціям не місце в онлайн-програмі. Реалізація завдань онлайн навчання передбачає упровадження інноваційних освітніх технологій, відповідного методичного та дидактичного забезпечення, добору ефективної методики для окремих навчальних дисциплін.

Обмежуючим фактором в онлайн навчанні є відсутність можливості формувати вміння та навички, особливо із спеціальних дисциплін. Тому маємо визнати, що деякі навчальні дисципліни не доцільно викладати онлайн (особливо суто практичного спрямування).

Проблемою для викладача є необхідність компенсації фізичної присутності і посилення зворотнього зв'язку. Крім цього, існує проблема браку часу на індивідуальне консультування здобувача освіти, збільшився час на листування з ними, значне збільшення часу для перевірки практичних та самостійних завдань. Відповідно, – це призвело до збільшення навантаження на науково-педагогічних працівників.

Змінилися вимоги і до навчальної діяльності здобувачів освіти. Так, успішне навчання в реальній аудиторії не завжди означає успішне навчання онлайн. Для успішного навчання в онлайн-аудиторії, здобувачі освіти повинні бути

цілеспрямованими, самоорганізованими, самомотивованими та володіти високим ступенем навичок управління власним часом. Звичайно, найбільша проблема у даному аспекті – дотримання принципів академічної доброчесності і самосвідомості. Нажаль, здобувачі освіти використовують у навчанні плагіат, списують на іспитах, використовують письмові роботи з мережі Інтернет, купують їх, фальсифікують або вигадують дані тощо. Запобігання негативним проявам – справа складна, але можлива.

Психологічні проблеми.

Проводити заняття у такий спосіб не так складно технічно, як психологічно. Спершу, у мене було відчуття, ніби я розмовляю сама із собою. Це специфіка, до якої потрібно звикнути. Адже навчальна інформація в умовах реальної аудиторії передається не тільки словами, а й мімікою, рухами, тембром голосу, паузацією тощо. У рамках онлайн формату «працює» переважно тембр голосу і у науково-педагогічних працівників виникає гостра потреба поглиблювати навички педагогічної техніки.

Також не менш важливою є проблема, навіть досвідчених науково-педагогічних працівників, розподілу уваги між завданнями та змістом (відповідність із планом-конспектом), ключовими положеннями теми, оцінкою правильності відповідей та доповнень задля досягнення мети заняття. Поряд із цим, управляти ходом семінару й підтримувати постійну активність, застосовуючи методичний прийом персоніфікації, слідкувати за дотриманням дисципліни й своєчасним залученням до групи бажаних (оскільки постійно когось «вибиває» з програми).

Крім цього, викладач знаходиться у психічній напрузі через різну активність групи, відсутності такого педагогічного інструменту як «контакт очей», брак часу, що навпіл зменшено (а програму потрібно виконати і досягти мети). Та й 10-хвилинна перерва – не для викладача, нажалі. Такий неймовірний рівень емоційного та розумового напруження є викликом для будь-якої людини.

До того ж, у реальних аудиторіях існує безліч факторів, які постійно стимулюють здобувачів освіти. Спілкування віч-на-віч з викладачами, діяльність «рівний-рівному» та чіткий розклад – все це працює на якість навчання. Як наслідок, дотримання регулярних дедлайнів під час онлайн-навчання може стати складним для тих здобувачів освіти, яким бракує сильної самомотивації та навичок управління власним часом.

Онлайн-навчання має свій найбільш перспективний потенціал у високій синергії, представленій активним діалогом між учасниками навчального процесу. Однак у великих аудиторних групах рівень синергії не високий через обмеженість можливостей та реалізації активного діалогу. Але

можна досягти високої синергії за умов зменшення чисельності здобувачів освіти у віртуальній групі.

Медичні проблеми.

Надмірне перебування перед монітором комп'ютера може призвести до погіршення здоров'я, головного болю, фізичних проблем, зайвої ваги. Позитивним рішенням було б дати здобувачам освіти більш тривалі перерви між заняттями.

Але, не дивлячись на недоліки дистанційного навчання, є і позитивні аспекти його впровадження. Розглянемо їх:

1. Розширені можливості для людей, які мають обмежений доступ до освіти.
2. Змога поєднувати роботу, сім'ю та навчання.
3. Здобувачі освіти можуть брати участь у заняттях з будь-якої точки світу за умов наявності комп'ютера та підключення до мережі Інтернет.

4. Здобувачі освіти мають постійний доступ до методичних матеріалів з навчальної дисципліни на сайті закладу вищої освіти, що спрощує процес отримання релевантної інформації.

5. Онлайн-формат дозволяє динамічну взаємодію між викладачем і здобувачем освіти (викладач може записувати нотатки на цифровій дошці або демонструвати слайди з інфографікою чи структурованою і максимально конкретно інформацією).

6. Створюється враження у кожного здобувача освіти, що він знаходиться віч-на-віч з викладачем.

7. Абсолютна зручність для здобувача освіти, а саме: без виснажливих, іноді тривалих поїздок до закладу вищої освіти та заощадження коштів на проживання й харчування.

8. В онлайн-середовищі здобувачі освіти мають певну міру анонімності. Дискримінаційні фактори, такі як вік, зовнішній вигляд, інвалідність та раса значною мірою відсутні. Натомість, фокус уваги чітко зосереджується на змісті дискусії та здатності приймати участь в ній.

9. До віртуальної аудиторії легко долучити запрошених експертів, практиків, науковців, стейкхолдерів.

10. Перехід до формату онлайн занять дає підвищене відчуття відповідальності і формує самодисципліну, а також здобувач освіти має можливість контролювати власний досвід, самоосвіту та саморозвиток, оскільки це позитивно вплине на їх адаптивну здатність і може ефективно використовуватися у професійній кар'єрі.

11. На даний час ми стали особливо цінувати спілкування, тому онлайн-заняття може стати мотиватором для здобувача освіти. Як показав власний досвід, відвідуваність під час онлайн-занять здобувачами освіти не відрізняється, а іноді навіть вища, від очної форми. Мотивувати

здобувачів освіти можна і карантин цьому не заважає.

12. Такі інструменти, як тести, які застосовуються у режимі реального часу і, відповідно, можна дати коментовану оцінку рівня навчальних досягнень на кожному відрізку навчальної траєкторії.

13. Платформа Moodle дає змогу працювати з журналом оцінок, відповідно можна одразу оцінити роботу здобувача освіти (вони бачать свої бали, пропуски та заборгованості). Електронний журнал значно полегшує контроль оцінок, оскільки він завжди доступний для перегляду.

14. Онлайн-навчання з його набором опцій та ресурсів можна персоналізувати багатьма способами. Наприклад, використовуючи платформу Learning Apps формувати різні типи завдань.

15. Включаючи онлайн-ресурси (зокрема Інтернет) є можливість розширювати план заняття та виходити за межі підручників, що підвищує його ефективність.

16. Щодо зворотнього зв'язку між суб'єктами освітнього процесу, то, як показав досвід, онлайн формат надає більше можливостей для навчальної взаємодії між викладачем і здобувачем освіти, а також між здобувачами освіти (і, навіть, з адміністрацією) із використанням численних месенджерів, відеочатів та інструментів, які можуть запропонувати дистанційне та змішане навчання. Персоналізований зворотний зв'язок має позитивний вплив на здобувача освіти, оскільки полегшує навчання, підвищує його практичну значущість й водночас рівень мотивації. Мені не вистачатиме в аудиторії технічних можливостей, які використовую, працюючи в онлайн форматі.

В Національній академії внутрішніх справ давно налагоджена система дистанційного навчання. З кожної дисципліни створені дистанційні курси, що включають тексти лекцій, презентації, завдання до семінарських і практичних занять, тести самоконтролю. Відділ інформаційно-комунікаційного забезпечення академії надає покрокову інструкцію з опанування прийомів дистанційної роботи. Наразі сьогодні ніхто не обмежує можливості застосування програм задля проведення онлайн-заняття. Переважно колеги використовують для безпосереднього проведення занять MS Teams та Zoom. Але дехто апробує й інші інструменти, як-от: Google Classroom, Hangouts Meet, Webex, Google Classroom, Hangouts Meet, хмарні сервіси (Office 365, Google), Learningapps, Viber. Власний досвід довів, що сполучення кількох програм і платформ значно оптимізує онлайн заняття.

17. Задля мотивації та підвищення якості занять науково-педагогічні працівники подають навчальну інформацію у різних форматах, як-от відео-, аудіо-, графічну та текстову інформацію,

посилання на веб-сторінки у синхронному та асинхронному режимі. Навіть ці можливості не реалізуються в реальній аудиторії (за виключенням можливостей інтерактивної дошки).

18. Категорично не згодна з тим, що електронне навчання може викликати соціальну ізоляцію. Так, соціальна ізоляція у поєднанні з браком спілкування часто призводить до кількох проблем із психічним здоров'ям. Але ж можна використовувати такий формат, як відео дзвінки, відео чати, дошки обговорень. На власному досвіді переконалася, що у межах онлайн заняття можна використовувати парну та групову роботу, рольові діалоги, моделювати мікроситуації із квазіпрофесійними завданнями.

Висновки, зроблені в результаті дослідження, і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Новизна роботи у глибокому аналізі переваг і недоліків онлайн-навчання на власному педагогічному досвіді. Означені результати і проблеми підкреслюють той факт, що онлайн-навчання не може повністю задовольнити освітні потреби та цілі професійного навчання. Багато питань виникає і сьогодні у всіх учасників освітнього процесу, незалежно від посади чи досвіду роботи. Але, щоб опанувати чимось новим, потрібно вчитися, а отже і докладати додаткових зусиль. Аналіз та розуміння позитивних і негативних аспектів сприятиме вибору стратегій для більш ефективної організації онлайн занять.

За останній час попит на онлайн-навчання значно зріс і надалі буде зростати. Звичайно, немає нічого ідеального. Технології та методики, які застосовувалися на заняттях під час пандемії, будуть корисними і після відновлення ситуації. Можна сказати, що трансформована концепція освіти, в основі якої лежить онлайн-навчання, – нова норма сьогодні. Вже велика кількість різних вебінарів, тренінгів проводиться із використанням платформ для дистанційної освіти та окремих її інструментів.

Дистанційне навчання – це частина навчального процесу, а під час карантину – життєво необхідна частина. Може знадобитися деякий час, перш ніж будь-які конкретні методики дистанційного навчання будуть впроваджуватися на основі відповідних досліджень і доведеної їх ефективності. І усе ж, можна стверджувати, що є майбутнє у такої форми навчання. Зрештою, ніхто не захоче гальмувати освітні інновації. Тому заклади вищої освіти і надалі запроваджуватимуть новітні педагогічні технології, створюватимуть нові системи інформаційного забезпечення освітнього процесу задля входження України у міжнародну систему комп'ютерної інформації. Онлайн-навчання стане частиною, а у деяких випадках основною формою навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178–179). С. 10–22.
2. Полудьонна Н.С. Етапи розвитку дистанційного навчання та дистанційних технологій: хронологічний аналіз. *International scientific and practical conference «Pedagogy and psychology in the modern world: interaction vectors»* : conference proceedings, May 28–29, 2021. Wloclawek: «Baltija Publishing». С. 96–100. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-078-0-24>
3. Полудьонна Н.С., Кравець В.М. Освітня інновація: данина традиції чи прояв інноваційної культури. *Інновації в освіті: перспективи розвитку* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 21–22 травня 2021 року). Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2021. С. 98–102. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-078-0-24>
4. Олешко А.А., Ровнягін О.В., Годз В.Р. Удосконалення дистанційного навчання у вищій освіті в умовах пандемічних обмежень. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021, № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1936>. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.1.3
5. Радчук Олександр. Навчальний рік в онлайн: про наслідки змін в освіті у період карантину. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/15/kolonka/aleksandr-radchuk/suspilstvo/navchalnyj-rik-onlajni-pro-naslidky-zmin-osviti-period-karantynu>
6. Особливості функціонування системи освіти в умовах сучасних викликів. *Освітня аналітика України*. 2020, № 3 (10). URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/82_107_Osobl_funkc_sys_osvity.pdf
7. Юлія Назаренко, Ольга Поліщук. Освіта в умовах пандемії у 2020/2021 році: аналіз проблем і наслідків. URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-v-umovah-pandemiyi-analiz-problem-i-naslidkiv/>